

شرح رساله حقوق

امام سجاد (علیه السلام) بعد از بیان دو حق نماز فرمود: «وقتی که اینها معلوم شد، سزاوار است که تو در برابر خدا این چنین باشی.» جملات و فقرات بعدی اگر بخواهد در دو کلمه خلاصه شود، می شود خضوع قلبی و جوانحی و نیز خضوع جوارحی. کسی که حقیقت نماز را بداند، نماز را بشناسد، بداند نماز مرکبی است برای رسیدن به خداوند تبارک و تعالی، و کسی خودش را در این جایگاه ببیند، باید در قلبش خاضع باشد.

مؤلفه های خضوع قلبی

ایشان کأنه خضوع او را شرح می کند. اینکه ما باید در نماز خضوع جوانحی و قلبی داشته باشیم، یعنی چه؟

۱. احساس حقارت

«ان تقوم فیها مقام الذلیل» خوار، کوچک، هیچ، ذلیل، یعنی اینکه انسان احساس کند هیچ است. ذلت یعنی اینکه خودش را در مقابل خداوند خوار ببیند، کوچک ببیند، حقیر ببیند، هیچ ببیند.

۲. رغبت به خداوند

«الراغب»، رغبت به سوی خدا دارد؛ یعنی کانه شیفته خداوند است.

۳. خوف

«الراهب، الخائف»، انسان در برابر خداوند خودش را راهب ببیند. راهب یا رهب یا رهبانیت به چه معناست؟ در دنبال آن هم مسئله خوف را مطرح کرده است. خوف به معنای ترس است. رهب یا رهبانیت به چه معناست؟ در آن هم معنای ترس نهفته است. این ها با هم چه فرقی دارند؟

رهبانیت یا به اصطلاح رهب، بنابر نظر اهل لغت یعنی یک خوف طولانی و مستمر. راهب یعنی کسی که دائماً در حال خوف است. راغب اصفهانی «رهب» را به معنای ترس همراه با اضطراب معنا کرده است. اما در برخی از کتاب ها «رهب» به معنای خشیت آمده است. مرحوم علامه طباطبایی هم در تفسیر المیزان، رهبانیت را از همین ریشه به معنای خشیت دانسته است. کأنه اینجا امام (ع) می فرماید: نمازگزار باید در مقابل خداوند خوف و خشیت داشته باشد؛ هم خوف، هم خشیت. خوف به چه معناست؟ خشیت به چه معناست؟ بالاخره بین این ها فرق است. اگر رهب را به معنای خشیت گرفتیم، پس خوف چیست؟

خوف حالت اضطرابی است که در انسان نسبت به تحقق یک ضرر مشکوک و محتمل، پدید می آید. خوف این است، الان کسی مثلاً نگران و مضطرب باشد به خاطر از دست دادن مالش، سلامتی اش، موقعیتش، کارش. نسبت به یک ضرر محتمل و مشکوک که با دیدن علائمی از وقوع آن در آینده به وجود می آید، دچار اضطراب می شود و آرامش خود را از دست می دهد. این را می گویند خوف. انسان باید در برابر خداوند خوف داشته باشد؛ یعنی نگران و مضطرب وقوع یک ضرر برای خود در قیامت باشد، خودش را ایمن نبیند اگر انسان احتمال بدهد یک بیماری دارد، همیشه اضطراب دارد، ناآرام است، نگران است که چه می شود. انسان نمازگزار موقع نماز باید در برابر خداوند خائف باشد؛ یعنی چنین حالتی داشته باشد.

۴. خشیت

مرحوم علامه «رهب» را به معنای خشیت دانستند. خشیت یک نوع ترس است، اما ترس همراه با تعظیم و بزرگداشت که این بر مبنای علم و آگاهی از چیزی است که نسبت به آن خشیت پیدا کرده است. اگر ما عظمت خداوند را درک کنیم و به واسطه این

عظمت ترسی در ما پیدا شود، خشیت است. همانند ترسی که یک کسی از ابهت دیگری در دلش ایجاد می‌شود. همیشه ترس از این نیست که به انسان یک ضرری برسد. ترس و نگرانی از وارد شدن ضرر می‌شود خوف. این یک نوع دیگری از ترس است؛ حالتی است که انسان در برابر یک مقام عالی‌رتبه و بزرگ پیدا می‌کند. اگر فرض کنید یک موقعیتی پیش بیاید که ما یکبارہ در مقابل امام زمان(ع) قرار بگیریم. با آن عظمت، خود به خود یک حالت ترسی بر ما مستولی می‌شود. آن را می‌گویند خشیت. خشیت، ترسی است که به نوعی با مراقبت نفس همراه است؛ مواظب است یک وقت دست از پا خطا نکند. دیدید، یک وقت‌هایی آدم در مقابل دیگران، هرچه حالا موقعیت و منزلت شخص بالاتر باشد، می‌خواهد کارهایش را درست انجام دهد، اشتباه نکند، خطا نکند. این هم نوعی ترس است.

پس نمازگزار باید در برابر خداوند ذلیل باشد، راغب باشد، راهب باشد؛ یعنی یک ترس همراه با مراقبت که با بزرگداشت و تعظیم همراه است، و خائف باشد؛ یعنی یک ترسی از واقع شدن یک ضرری برای او در آینده.

«والحمد لله رب العالمین»